

УНИВЕРСИТЕТ ЗА НАЦИОНАЛНО И СВЕТОВНО СТОПАНСТВО

Факултет “Международна икономика и политика”

Катедра “Международни икономически отношения и бизнес”

НИКОЛ НИКОЛАЕВА КЪНЧЕВ

**„ОЦЕНКА НА ИКОНОМИЧЕСКОТО ВЪЗДЕЙСТВИЕ ОТ
ФИНАНСИРАНЕТО НА ОБЩАТА СЕЛСКОСТОПАНСКА
ПОЛИТИКА НА ЕС ВЪРХУ БЪЛГАРСКИЯ
СЕЛСКОСТОПАНСКИ СЕКТОР”**

АВТОРЕФЕРАТ

НА

**ДИСЕРТАЦИОНЕН ТРУД ЗА ПРИСЪЖДАНЕ НА
НАУЧНА СТЕПЕН „ДОКТОР”**

**КАТЕДРА „МЕЖДУНАРОДНИ ИКОНОМИЧЕСКИ ОТНОШЕНИЯ И
БИЗНЕС”,
НАУЧНА СПЕЦИАЛНОСТ
„СВЕТОВНО СТОПАНСТВО И МИО”**

**НАУЧЕН РЪКОВОДИТЕЛ:
ДОЦ. Д-Р СВЕТЛА БОНЕВА**

гр. София 2025 г.

Авторът на дисертационния труд е докторант в задочна форма на обучение към катедра “МИО и бизнес” на УНСС. Дисертационният труд е структуриран в съдържание, списък на таблиците, списък на фигурите, списък на използваните съкращения, увод, три основни глави, заключение и използвана литература, в общ обем от 209 страници. В рамките на анализа са представени 31 графични изображения, от които 14 фигури и 17 таблици. Използваната литература включва 87 източника, от които 21 източника на български език и 66 източника на английски език.

I. ОБЩА ХАРАКТЕРИСТИКА НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

1. Актуалност на изследването

Селското стопанство в България, въпреки че през последните десетилетия формира все по-малък дял в структурата на brutния вътрешен продукт, продължава да изпълнява стратегическа функция за устойчивото развитие на страната. Това важи с особена сила за слабо урбанизираните и икономически изостанали региони, където аграрният сектор често остава основен източник на доходи, заетост и социална стабилност. Земеделието има и ключово значение за гарантиране на продоволствената сигурност и за съхраняване на природните ресурси и биоразнообразието, особено в условията на климатични промени, демографски натиск и глобална несигурност на хранителните вериги. След присъединяването на България към Европейския съюз през 2007 г., националният аграрен сектор получи безпрецедентен достъп до значителни финансови ресурси чрез инструментите на Общата селскостопанска политика (ОСП). Това отвори възможности за модернизация, реструктуриране и устойчиво развитие на земеделието. Политиката обещавахе да даде тласък както на икономическата ефективност, така и на екологичната устойчивост и социалната интеграция в селските райони. На практика обаче, изминалите години разкриват противоречиви резултати и редица предизвикателства. Актуалността на изследването върху въздействието на ОСП върху българското земеделие произтича именно от тази двойствена реалност: от една страна, наличието на значителни ресурси и политически инструменти; от друга – съмнителната ефективност на тяхното усвояване и приложението им спрямо нуждите на сектора. Налице са сериозни различия в достъпа до европейско финансиране между различните категории земеделски производители – по размер, регион, производствен профил. Големите стопанства и икономически по-активните региони често успяват по-ефективно да привличат средства, докато малките и средни ферми, особено в по-слабо развитите райони, остават в периферията на подкрепата. Това поражда въпроси относно социалната справедливост и териториалната кохезия на политиката. Освен това, макар че значителна част от инвестициите по ОСП са насочени към техническа модернизация и пазарна ориентация, реалното им отражение върху конкурентоспособността на сектора е трудно измеримо. България продължава да изостава от средните нива на производителност и добавена стойност в ЕС. Не по-малко важен е и въпросът за устойчивостта – екологичните цели, които новият програмен период поставя чрез въвеждането на екосхеми и зелени инвестиции, изискват промени в земеделските

практики и повишаване на ангажираността към опазването на околната среда. Как обаче тези инструменти функционират на практика и дали постигат желаните ефекти, остава открит въпрос. На този фон изследванията, които разглеждат ОСП единствено през икономическата ѝ призма, вече не са достатъчни. Появява се нуждата от интегриран подход, който съчетава икономически, социални и екологични измерения и разкрива взаимовръзките между тях. Необходими са емпирично обосновани изследвания, базирани на реални данни, регионални сравнителни анализи, както и оценка на въздействието на политиките върху различни типове стопанства. Само чрез подобен подход могат да бъдат формулирани обосновани препоръки за повишаване на ефективността на прилагане на ОСП в български условия.

Актуалността на настоящото изследване се засилва и от последните реформи в ОСП за програмния период 2023–2027 г., които поставят нови приоритети – екологична устойчивост, дигитализация и социална справедливост. В този контекст, България се изправя пред редица предизвикателства: нуждата от модернизация на аграрното производство, демографски спад в селските райони, ниско ниво на иновации и затруднен достъп до финансиране за малките и средните земеделски стопанства. Изследването цели да отговори именно на въпроса доколко и как финансовата подкрепа от ОСП допринася за справяне с тези проблеми и каква е нейната роля за устойчивото развитие на селскостопанския сектор. Също така, в условията на глобални кризи – пандемията от COVID-19, войната в Украйна, енергийна и продоволствена несигурност – се засилва значението на вътрешното земеделско производство и необходимостта от гъвкава и ефективна селскостопанска политика. Анализът на въздействието на ОСП в тази среда е ключов за формирането на стратегически насоки за бъдещето, както на национално, така и на европейско равнище.

Допълнителен фактор, който обуславя актуалността, е стремежът на ЕС към постигане на целите на Зеления пакт и климатичната неутралност до 2050 г. Селското стопанство е едновременно част от проблема и от решението – от една страна, то допринася за емисиите на парникови газове, но от друга – притежава огромен потенциал за прилагане на устойчиви практики, които да смекчат изменението на климата.

Актуалността на изследването се обуславя от нарастващото значение на устойчивото земеделие в контекста на съвременните икономически, социални и екологични предизвикателства. Финансирането по линия на Общата селскостопанска политика (ОСП) играе решаваща роля в тази насока, като особено внимание заслужават новите механизми, въведени в рамките на стратегическия план за периода 2023–2027 г. Сред тях

се открояват екосхемите и инвестиционните програми за зелени технологии, които имат потенциал да насърчат прехода към по-екологосъобразни и устойчиви модели на земеделско производство. Нараства и научният интерес към тази проблематика, особено във връзка с необходимостта от формулиране на ясни, практически приложими препоръки, насочени към подобряване на ефективността в разпределението и управлението на европейските средства. Въпросът за реалната добавена стойност на тези средства е все по-централен в дебатите за бъдещето на ОСП. Това изисква задълбочен анализ на ефектите от политиката върху различни измерения на развитието на българското земеделие – икономически, социални и екологични. В същото време се наблюдава осезаем дефицит на цялостни, систематизирани изследвания, които да предоставят обективна и многопластова оценка на въздействието на ОСП върху национално ниво. Липсата на интердисциплинарен подход и ограниченото обхващане на регионалните различия още повече засилват необходимостта от актуални изследвания, които не само да отразяват настоящата ситуация, но и да подпомогнат формулирането на по-ефективни и целенасочени политики в бъдеще.

2. Цел и задачи

Основната цел на настоящия дисертационен труд е да оцени икономическото въздействие от финансирането на Общата селскостопанска политика на ЕС върху българския селскостопански сектор, като се идентифицират както положителните ефекти, така и основните предизвикателства пред неговото развитие. Целта е постигната посредством изпълнението на **следните задачи**:

- Анализ на еволюцията на Общата селскостопанска политика и нейните основни цели, принципи и финансови механизми;
- Изследване на прилагането на финансовите инструменти на ОСП в България и тяхното въздействие върху земеделските стопанства;
- Преглед и систематизация на емпирични данни, свързани с икономическите, социалните и екологичните ефекти от финансирането по линия на ОСП;
- Изграждане на методологична рамка за оценка на ефективността на предоставените субсидии и тяхното въздействие върху производителността и доходността в сектора;
- Извършване на емпиричен анализ на въздействието на ОСП върху различни подотрасли на селското стопанство;

- Анализ на социално-икономическите ефекти от финансирането на ОСП върху селските райони, включително заетост, миграция и социална кохезия;
- Приложение на иконометрични модели и многокритериален анализ за количествена и качествена оценка на политиката;
- Формулиране на препоръки за подобряване на ефективността, прозрачността и устойчивостта на прилагането на ОСП в България

Съществените **ограничения** на анализа включват:

- Ограничен достъп до актуални и изчерпателни статистически данни на регионално ниво, възможни несъответствия между отчетените и реално усвоените средства по ОСП, трудности при изолирането на ефекта от ОСП от други икономически и политически фактори;
- Ограничена съпоставимост на данните между различните държави-членки на ЕС, субективност при интерпретацията на качествени индикатори и социални въздействия, влияние на външни събития като климатични промени или глобални икономически кризи;
- Анализът не отчита и не разглежда бежанската криза, породена от войната в Украйна, и нейното потенциално въздействие върху селските райони и аграрния пазар в България;
- Анализираният данни се ограничават до наличните към момента на изготвянето на настоящия дисертационен труд (до края на 2023/2024 г.), като на места, където е възможно, са използвани и предварителни данни и за 2023г.;

3. Предмет и обхват

Обект на дисертационния труд е българският селскостопански сектор като част от националната икономика.

Предметът на дисертационния труд е икономическото въздействие от финансирането по линия на Общата селскостопанска политика върху българския селскостопански сектор.

Обхватът на изследването включва икономическото, социалното и търговското въздействие на Общата селскостопанска политика на ЕС върху селскостопанския сектор в България за периода 2022–2023 г., включително анализ на финансовите механизми, пазарната интеграция и регионалните ефекти.

4. Методология

Изследователските **подходи и методи**, използвани в рамките на дисертационния труд включват теоретичен анализ на научната литература, систематизация и обобщаване на концепции, сравнителен анализ между държави-членки на ЕС, емпиричен анализ на икономически и социални индикатори, оценка чрез многокритериален анализ, иконометрично моделиране, анализ на конкретни подотрасли и социално-икономически ефекти в селските райони, както и използване на методи за оценка на ефективността на финансирането по ОСП. Използваните източници включват официални статистически бази данни (Евростат, НСИ, FAO), научни статии и монографии, доклади на Европейската комисия, национални стратегии, нормативни документи, регламенти и директиви на ЕС.

5. Теза

Основната теза на дисертационния труд е, че въздействието на финансирането по Общата селскостопанска политика върху конкурентоспособността на българския селскостопански сектор зависи не само от обема на предоставените средства, но и в значителна степен от ефективността на механизмите за тяхното разпределение, контрол и адаптация към националните специфики. Сред последните се открояват териториалната фрагментация на земеделските стопанства, неравномерното икономическо развитие по региони, демографският срив в селските райони и разнообразните климатични условия, които изискват гъвкави интервенции.

В рамките на **основната теза** са формулирани няколко **хипотези**, както следва:

Хипотеза № 1: Финансирането по линия на ОСП през периода 2022–2023 г. оказва положително въздействие върху производителността и доходността на земеделския сектор в България;

Хипотеза № 2: Ефективността на финансирането зависи от териториалните и структурните характеристики на бенефициентите, включително размер на стопанството, географско разположение и вид на производството;

Хипотеза № 3: Търговската политика в рамките на ОСП оказва диференцирано влияние върху конкурентоспособността на подотраслите в българското земеделие, като подпомага по-адаптивните, но излага на риск по-слабите сегменти;

II. ОБЕМ И СТРУКТУРА НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

Съдържанието на дисертационния труд е представено, както следва:

СПИСЪК НА ТАБЛИЦИТЕ

СПИСЪК НА ФИГУРИТЕ

СПИСЪК НА ИЗПОЛЗВАНИТЕ СЪКРАЩЕНИЯ

УВОД

ГЛАВА ПЪРВА. ТЕОРЕТИЧНА РАМКА НА ОБЩАТА СЕЛСКОСТОПАНСКА ПОЛИТИКА НА ЕС И ПРИНЦИПИТЕ НА НЕЙНОТО ФИНАНСИРАНЕ

1.1 История и еволюция на ОСП

1.2 Основни цели и принципи на ОСП

1.3 Финансови инструменти на ОСП и тяхното прилагане в България

1.3.1 Основни финансови инструменти на ОСП

1.3.2 Прилагане на финансовите инструменти на ОСП в България

1.3.3 Приложение на ОСП в България през различните програмни периоди

1.4 Преглед на текущите реформи и бъдещето на ОСП

1.4.1 Основни аспекти на текущите реформи

1.4.2 Бъдещето на ОСП: Предизвикателства и възможности

1.4.3 Стратегически приоритети до 2030 година

1.5 Брутен вътрешен продукт и приносът а селскостопанския сектор

1.6 Теория на икономическото развитие на Кузнец (1955)

ГЛАВА ВТОРА. ЕМПИРИЧНА ОЦЕНКА НА ИКОНОМИЧЕСКОТО ВЪЗДЕЙСТВИЕ НА ОСП ВЪРХУ СЕЛСКОСТОПАНСКИЯ СЕКТОР НА БЪЛГАРИЯ

2.1 Макроикономически показатели и селскостопанския сектор

2.1.1 Влияние на капиталовите инвестиции върху производителността в селското стопанство

2.1.2 Инфлация и динамика на земеделските цени

2.1.3 Търговски баланс на селскостопански стоки

2.2 Методология на емпиричното изследване

2.2.1 Изследователска логика и хипотези

2.2.2 Използвани данни и източници

2.2.3 Приложени методи за оценка на въздействието

2.2.3.1 Иконометричен модел

2.2.3.2 Мултикритериален анализ

2.2.3.3 Сравнителен анализ

2.2.3.4 Метод на оценка на ефективността на финансирането по ОСП чрез индексирен подход

2.3 Резултати от прилагането на методите

2.4 Обобщение и изводи на установените зависимости

- 2.4.1 Потвърдени хипотези и доказани зависимости
- 2.4.2 Методологични ограничения и валидност на резултатите
- 2.4.3 Препоръки за подобряване на прилагането на ОСП

ГЛАВА ТРЕТА. ДОКАЗАТЕЛСТВЕН АНАЛИЗ НА ЕФЕКТИТЕ ОТ ТЪРГОВСКАТА ПОЛИТИКА НА ОСП В БЪЛГАРИЯ

3.1 Основни аспекти на търговската политика в рамките на ОСП

- 3.1.1 Теоретични основи на изследването
- 3.1.2 Методология на изследването
- 3.1.3 Данни, използвани в изследването
- 3.1.4 Резултати от изследването
- 3.1.5 Изводи от изследването

3.2 Регулация на външната търговия със селскостопански продукти и въздействие на квоти и мита

- 3.2.1 Теоретични основи на регулацията на външната търговия със селскостопански продукти
- 3.2.2 Методология на изследването на въздействието на квотите и митата
- 3.2.3 Данни, използвани в изследването
- 3.2.4 Резултати от изследването
- 3.2.5 Изводи от изследването

3.3 Влияние на търговските споразумения върху българските земеделски производители

- 3.3.1 Теоретични основи на изследването
- 3.3.2 Методология на изследването
- 3.3.3 Данни, използвани в изследването
- 3.3.4 Резултати от изследването
- 3.3.5 Изводи от изследването

3.4 Ефект на търговската политика върху конкурентоспособността на българските земеделски производители

- 3.4.1 Теоретични основи на изследването
- 3.4.2 Методология на изследването
- 3.4.3 Данни, използвани в изследването
- 3.4.4 Резултати от изследването
- 3.4.5 Изводи от изследването

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

ПРИЛОЖЕНИЯ

ИЗПОЛЗВАНА ЛИТЕРАТУРА

III. ОБОБЩЕНО ПРЕДСТАВЯНЕ НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

В увода на дисертационния труд са разгледани и аргументирани значимостта и съвременната релевантност на изследвания проблем, формулирани са основната цел и конкретните задачи на изследването, описани са използваните подходи, методи и методологична рамка, посочени са направените допускания и ограничения, както и е изложена тезата, която авторът защитава.

ГЛАВА ПЪРВА

ТЕОРЕТИЧНА РАМКА НА ОБЩАТА СЕЛСКОСТОПАНСКА ПОЛИТИКА НА ЕС И ПРИНЦИПИТЕ НА НЕЙНОТО ФИНАНСИРАНЕ

Първата глава на дисертационния труд е посветена на изграждането на теоретичната рамка на Общата селскостопанска политика на Европейския съюз. Тази глава има фундаментално значение за цялостното изследване, тъй като поставя основите за разбиране на логиката, механизмите и трансформациите в една от най-старите, комплексни и финансово значими политики на ЕС. Чрез систематичен и критичен преглед се изгражда не само хронологията на развитие, но и концептуалната еволюция на ОСП – от инструмент за икономическа стабилизация до политика, насочена към устойчиво развитие. Главата започва с очертаване на историческия контекст, в който възниква необходимостта от обща селскостопанска политика. Проследява се какво е наложило създаването на единен подход към аграрния сектор на фона на следвоенното възстановяване на Европа, необходимостта от гарантиране на продоволствена сигурност и стабилност на селските общности. В този контекст се разглежда Римският договор от 1957 г., който поставя правната основа за бъдещата политика, и официалното въвеждане на ОСП през 1962 г., когато започва реалното прилагане на общи механизми за субсидиране, ценова стабилизация и интервенции на пазарите. Подробно се анализират първоначалните цели на ОСП, формулирани в член 39 от Римския договор, включително: повишаване на производителността в земеделието, осигуряване на разумен стандарт на живот за земеделските производители, стабилизиране на пазарите, осигуряване на редовни доставки и гарантиране на разумни цени за потребителите. В този контекст се

изясняват и основните принципи на ОСП – единство на пазара, финансово солидарност и преференциална търговия в рамките на Съюза.

В следващите точки и подточки на главата се прави задълбочен преглед на ключовите етапи от еволюцията на ОСП, като се акцентира върху трансформациите, настъпили вследствие на вътрешни и външни фактори – свръхпроизводството през 80-те години, нарастващите разходи за субсидии, обществения натиск за опазване на околната среда и либерализацията на световната търговия. Особено внимание е отделено на реформата "МакШари" от 1992 г., която представлява първият мащабен опит за отклонение от механичната подкрепа на производството и насочване към по-пазарно ориентирана и устойчива аграрна политика. След това се разглеждат последователните реформи – "Адженда 2000", реформата от 2003 г., "здравната проверка" на ОСП от 2008 г., и реформата за периода 2014–2020 г., при която за пръв път се поставя изричен фокус върху "зелените" компоненти на политиката.

Особено място е отделено на новата рамка на ОСП за периода 2023–2027 г., в която се въвежда т.нар. нов модел на изпълнение, базиран на стратегическите планове на държавите членки, по-голяма гъвкавост и отчетност, както и силен акцент върху резултатите. В този контекст се разглеждат новите механизми като екосхемите, които насърчават земеделските стопани да прилагат практики, благоприятни за климата и околната среда, както и инструментите за подкрепа на млади фермери, иновации и цифровизация на сектора. Главата разглежда в детайли и финансовите инструменти и механизми на ОСП, които функционират чрез два основни стълба:

- Първи стълб, финансиран от Европейския фонд за гарантиране в земеделието (ЕФГЗ), включва директните плащания и пазарните мерки.
- Втори стълб, финансиран от Европейския земеделски фонд за развитие на селските райони (ЕЗФРСР), подпомага дългосрочното устойчиво развитие, инвестициите в инфраструктура, подкрепата за младите фермери и агроекологичните практики.

Първа глава не просто описва развитието на политиката, а прави анализ на съпътстващата парадигмална промяна – от ориентирана към количества и интензификация политика, към многофункционален инструмент, който се стреми да балансира икономическите интереси с екологичните цели и социалната справедливост в селските райони. Включена е и критична дискусия за конфликтите и напреженията в

прилагането на ОСП, включително между различни държави членки, между производители и природозащитни организации, както и между целите на конкурентоспособност и устойчивост.

Целта на тази глава е не само да представи историко-теоретичната рамка, но и да осигури аналитична основа за последващата оценка на ефекта от ОСП върху българското земеделие, която ще бъде разгледана в следващите части на дисертацията. Разбирането на логиката, целите и трансформациите на ОСП е от съществено значение за критична преценка на нейната приложимост, ефективност и възможности за адаптиране към националните условия и предизвикателства.

Систематично е представена и трансформацията от политика, насочена основно към подкрепа на производството, към комплексна стратегия за устойчиво земеделие, социална стабилност в селските райони и опазване на природните ресурси. Тези изменения са разгледани през призмата на Зелената сделка и Стратегията „От фермата до трапезата“. Особено внимание се отделя на съвременната трансформация на ОСП в контекста на Европейския зелен пакт и приоритетите, заложи в стратегията „От фермата до трапезата“. Те изискват аграрният сектор не само да произвежда храни, но и да го прави по начин, който щади природните ресурси, ограничава парниковите емисии и стимулира биоразнообразието. Тази многопластова трансформация на целите на ОСП изисква нов подход към нейното финансиране, прилагане и измерване на резултатите. Става ясно, че ефективността на политиката не се изчерпва с обема на отпуснатите средства, а зависи от създаването на условия за устойчив растеж, иновации, достъп до пазари и интеграция на местните общности. Съвременното разбиране на ОСП не може да се ограничи само до административни или правни постановки. Необходимо е интегриране на теоретични концепции от институционалната икономика, теорията на публичните блага, устойчивото развитие и екологичната икономика. Земеделието генерира не само стоки, но и множество „положителни външни ефекти“ – биоразнообразие, ландшафт, въглеродно улавяне, които пазарът не възнагражда директно. Това обосновава необходимостта от публично финансиране и държавна намеса чрез политики като ОСП. Според теорията за обществените блага, част от функциите на селското стопанство – като поддържане на културния пейзаж или гарантиране на продоволствената сигурност – следва да бъдат финансирани с обществени ресурси. Институционалната икономика пък поставя акцент върху ролята на формалните и неформалните правила (напр. субсидионната култура) при прилагането на ОСП в различните държави-членки.

Основните цели на ОСП са класифицирани и разгледани в тяхната еволюционна динамика. Анализира се как традиционните цели, свързани с доходите на фермерите и сигурността на снабдяването, постепенно се допълват от нови приоритети: екологична устойчивост, биоземеделие, животновъдство, иновации и технологично обновление. Съществено значение се отдава и на новата цел за постигане на климатична неутралност до 2050 г. Разгледани са ключовите принципи, върху които се основава ОСП, а именно: принципът на единния пазар, принципът на финансова солидарност и принципът на предпочитание към европейските продукти. В този контекст се анализира ролята на свободното движение на стоки, общото финансиране през бюджета на ЕС и защитата на вътрешното производство чрез митнически и други мерки.

Принципът на финансова солидарност, заложен в основата на ОСП, означава, че финансирането се осигурява централно чрез бюджета на ЕС, но ползите се разпределят между страните-членки спрямо нуждите и капацитета на земеделските производители. Това поражда дебати за справедливостта на разпределението – например, новите членки на ЕС често настояват за по-високо изравняване на директните плащания, докато старите членки защитават статуквото. Друг ключов принцип е т.нар. „европейско предпочитание“, чрез който ОСП защитава вътрешното производство от по-евтини вносни продукти, като част от стратегическото стремление за автономност по отношение на храни и ресурси – особено актуално в контекста на войната в Украйна и веригите на доставки.

Тази глава също се фокусира върху основните финансови инструменти на ОСП, структурирани в два стълба: директни плащания и пазарна подкрепа (първи стълб) и програми за развитие на селските райони (втори стълб). Директните плащания са представени като основен механизъм за подкрепа на доходите на земеделските производители, докато вторият стълб се свързва с дългосрочни цели като модернизация, иновации, екологична устойчивост и териториално сближаване. Подробно е представена институционалната рамка за управление на ОСП в България. Разглежда се ролята на Министерството на земеделието, Държавен фонд "Земеделие" и Разплащателната агенция. Акцентира се върху административните и бюрократичните предизвикателства при управлението на субсидиите, както и на необходимостта от капацитет за стратегическо планиране. Отделено е внимание на начина на прилагане на тези инструменти в България след нейното присъединяване към ЕС през 2007 г. Представени са предимствата на достъпа до европейски ресурси, както и предизвикателствата, свързани с административния капацитет, ефективността на усвояване и неравномерното

разпределение на средствата между различните региони и групи стопанства. Подчертано е значението на Държавен фонд „Земеделие“ като основна разплащателна агенция в България и са разгледани основните характеристики на схемите за директни плащания и мерките от Програмата за развитие на селските райони.

Първа глава включва и анализ на текущите реформи на ОСП за програмния период 2023–2027 г., които поставят акцент върху зелената трансформация на селското стопанство. Представени са „екосхемите“ като нов финансов инструмент, насочен към опазване на околната среда, намаляване на въглеродните емисии и стимулиране на биоземеделие. Анализира се ролята на новите приоритети на ЕС, свързани с климатичните промени, дигитализацията, младите фермери и социалната кохезия в селските райони. В български контекст, прилагането на ОСП след присъединяването към ЕС през 2007 г. отваря нови възможности за модернизация и трансформация на аграрния сектор. Достъпът до европейско финансиране поставя страната в позиция да компенсира структурни слабости, да инвестира в инфраструктура, да подкрепи младите фермери и да насърчи устойчиви производствени практики. Наред с това обаче възникват и редица предизвикателства, свързани с ограничен административен капацитет, недостатъчна координация между институциите, неравномерно разпределение на средствата и липса на стратегически фокус върху дългосрочните цели. Финансовата рамка се усложнява от бюрократични процедури и изисквания, които често се превръщат в бариера пред достъпа на малките и средните стопанства до европейските ресурси. В последните години акцентът в реформите на ОСП се измества още по-силно към опазване на околната среда и борбата с климатичните промени. Екосхемите се очертават като нов инструмент с висок потенциал, който обвързва част от директните плащания с прилагането на екологични практики. Така финансовата подкрепа се трансформира от пасивна субсидия в активен механизъм за промяна на поведението на земеделските производители. Предизвикателството тук е двойно – от една страна, да се създадат реални стимули за ангажиране с устойчиви практики, а от друга – да се гарантира, че тези практики ще бъдат ефективни, измерими и съобразени с националните реалности. ОСП се трансформира не само като инструмент за пазарна стабилност, а и като лост за постигане на стратегическите екологични цели на ЕС. В рамките на Европейската Зелена сделка, ОСП се възприема като основен инструмент за намаляване на въглеродния отпечатък на земеделието, увеличаване на органичното производство и стимулиране на агроекологични практики. Т.нар. „екосхеми“ стават задължителен елемент от директните плащания и насочват значителна част от финансирането към дейности с

екологична добавена стойност. В този контекст се води и дебатът за „ренатуризацията“ на ОСП – стремеж към превръщането на политиката в по-малко производствено и повече екологично ориентирана. Това включва редуциране на агрохимията, възстановяване на екосистемите и ограничаване на интензивното животновъдство. Реформата за 2023–2027 г. интегрира тези цели, но също така поставя предизвикателства пред държавите-членки по отношение на капацитет, контрол и възприемане от страна на фермерите.

В главата се обръща внимание на стратегическите приоритети на ОСП до 2030 г., включително постигането на климатична неутралност, повишаване на конкурентоспособността на земеделския сектор и устойчивото управление на природните ресурси. Внимателно е разгледано как тези приоритети не просто разширяват традиционните цели на ОСП, а я трансформират в политически инструмент, насочен към дълбока и трайна структурна промяна в начина, по който се произвежда, консумира и регулира земеделската продукция в Европа. Представени са количествени цели, формули за изчисляване на въглеродни емисии и таблици с бюджетно разпределение по приоритетни направления.

Чрез задълбочения теоретичен анализ в тази глава се изгражда основата за следващите части на дисертационния труд. Теоретичната рамка не само разяснява логиката на съществуващите механизми и подходи, но също така поставя под въпрос тяхната адекватност в новите условия на глобални кризи, екологичен натиск и необходимост от устойчива трансформация. Именно това създава необходимия аналитичен контекст за емпиричната оценка на въздействието на ОСП върху българския селскостопански сектор.

ГЛАВА ВТОРА

ЕМПИРИЧНА ОЦЕНКА НА ИКОНОМИЧЕСКОТО ВЪЗДЕЙСТВИЕ НА ОСП ВЪРХУ СЕЛСКОСТОПАНСКИЯ СЕКТОР НА БЪЛГАРИЯ

Глава втора от дисертационния труд е посветена на емпиричната оценка на икономическото въздействие от финансирането по линия на Общата селскостопанска политика на Европейския съюз върху селскостопанския сектор в България. Изследването се базира на реални данни, които отразяват динамиката на икономическите процеси в аграрната икономика и дават възможност за оценка както на прекия, така и на дългосрочния ефект от финансирането по линия на ОСП. Още в началото на главата е

подчертано, че целта не е само да се установи наличието на връзка между субсидиите и развитието на аграрния сектор, а да се проследи тяхното реално въздействие върху производителността, доходността, устойчивостта и конкурентоспособността на земеделските стопанства в България. По този начин Глава втора изгражда мост между теоретичната рамка, представена в първата глава, и доказателствения анализ на търговските ефекти, разгледан в третата глава.

Съдържанието на главата е структурирано в няколко основни направления. В първия дял се разглеждат макроикономическите показатели и тяхната роля за оценка на въздействието на ОСП върху селскостопанския сектор. Обстойно се анализира влиянието на капиталовите инвестиции върху производителността, като се доказва, че подкрепата от европейските фондове е стимулирала процесите на модернизация и обновяване на производствената база. Тук са включени и данни за динамиката на инвестициите и производителността на труда през периода 2008–2024 г., онагледени чрез таблици и фигури (например Таблица 2.3 и Фигура 2.2). Специално внимание е отделено на въпроса за инфлацията и изменението на цените на основни земеделски продукти, като пшеница и царевица, тъй като именно тези фактори влияят пряко върху доходността на земеделските стопанства (Фигура 2.3). Допълнително е изследван търговският баланс на селскостопанските стоки (Фигура 2.4), който показва трайната ориентация на България към износ на зърнени култури, но и зависимост от внос на продукти с по-висока добавена стойност. Втората част на главата е съсредоточена върху методологията на емпиричното изследване. Тук са формулирани изследователските хипотези, очертани са независимите и зависимите променливи, както и логиката на техните взаимовръзки. Използваните данни произхождат от надеждни международни и национални източници: Евростат, НСИ, FAOSTAT, OECD.Stat, Министерство на земеделието и храните, Държавен фонд „Земеделие“. Периодът 2007–2024 г. е избран като представителен за оценка на въздействието след присъединяването на България към ЕС. В методологически план главата се отличава със своята комплексност, тъй като интегрира иконометрични модели, мултикритериален анализ, сравнителен анализ и индексен подход за оценка на ефективността. Всеки от тези инструменти е приложен върху конкретни набори от данни, което осигурява висока степен на надеждност и валидност чрез принципа на триангулацията.

Иконометричният модел е насочен към количествено измерване на връзката между размера на субсидиите и производителността на труда. Резултатите, представени в Таблица 2.6 и Фигура 2.6, показват статистически значима зависимост, според която

увеличението на субсидиите с 100 евро на хектар води до повишение на производителността с около 42,7 евро на заето лице. Тази зависимост потвърждава положителната роля на европейската финансова подкрепа, но в същото време изтъква и ограничението, че ефектът е различен по региони и подотрасли.

Мултикритериалният анализ е приложен като инструмент за интегрирана оценка, в която се включват икономически, социални и екологични показатели. Чрез нормализирани стойности и комбинирани индекси (Таблица 2.8 и Фигура 2.7) се достига до заключението, че България е постигнала напредък по отношение на икономическите критерии, но социалните и екологичните аспекти остават недостатъчно развити. Сравнителният анализ (Таблица 2.9) съпоставя резултатите на България с тези на Румъния и Литва, откроявайки както сходствата, така и различията между новите държави членки в усвояването и ефективността на европейските средства. Индексният подход (Фигура 2.9) допълва анализа чрез изчисляване на годишен индекс на въздействие, който показва тенденция към постепенно нарастване на ефективността на финансирането в периода 2007–2022 г., но и наличие на спадове в годините на кризи и забавяне на плащанията.

Финалната част на главата е посветена на резултатите от прилагането на тези методи. Те показват, че финансирането по линия на ОСП има цялостно положителен ефект върху развитието на българското земеделие, като най-силно се усеща в секторите със средни и големи стопанства и в подотрасли като зърнопроизводството. В същото време резултатите подчертават и слабостите на системата – неравномерното разпределение на субсидиите, административните затруднения и ограничената ефективност в по-слабо развитите региони.

В заключителния дял на главата са формулирани обобщения и препоръки. Сред тях се открояват необходимостта от по-голяма регионална насоченост на средствата, подкрепа за сектори с висока добавена стойност, стимулиране на иновации и устойчиви производствени практики, както и подобряване на административния и контролен капацитет на институциите. Подчертава се, че бъдещето на ОСП в България ще зависи от това доколко страната ще успее да използва предоставената финансова рамка като инструмент за дългосрочна модернизация, а не просто като механизъм за текуща подкрепа. По този начин Глава втора изпълнява ролята на аналитично ядро на дисертационния труд. Тя не само предоставя обективна оценка на ефектите от ОСП върху българския селскостопански сектор, но и предлага методологически принос чрез прилагането на разнообразни и съчетани аналитични инструменти. Резултатите,

постигнати в тази глава, създават научна и практическа основа за формулиране на политики, които да направят българското земеделие по-устойчиво, конкурентоспособно и адаптивно към новите глобални и европейски предизвикателства.

ГЛАВА ТРЕТА

ДОКАЗАТЕЛСТВЕН АНАЛИЗ НА ЕФЕКТИТЕ ОТ ТЪРГОВСКАТА ПОЛИТИКА НА ОСП В БЪЛГАРИЯ

Трета глава от дисертационния труд е посветена на доказателствения анализ на ефектите от търговската политика в рамките на Общата селскостопанска политика на Европейския съюз върху българския селскостопански сектор. Основната цел на тази глава е да изследва и оцени как прилаганите търговски механизми, регулации и международни споразумения под егидата на ОСП се отразяват на пазарното поведение, експортния потенциал и общата конкурентоспособност на българското земеделие в условията на единен пазар и глобализирана икономика. Въведението в главата очертава ролевата позиция на търговската политика като ключов компонент на ОСП, която не само допълва вътрешните инструменти за субсидиране и регулиране, но и съществено влияе върху външноикономическата ориентация на аграрния сектор. Разглежда се как с времето ОСП е еволюирала от силно протекционистка рамка, със строги мита и пазарни интервенции, към политика, която се стреми да балансира вътрешната подкрепа за фермерите с отвореност към глобалната търговия и спазване на международните ангажименти на ЕС в рамките на Световната търговска организация.

Централно място в главата заема подробен анализ на търговските механизми на ОСП – включително експортните субсидии, тарифните квоти, митническите тарифи, преференциалните търговски споразумения и инструментите за управление на вноса. Изследва се как тези механизми функционират на практика и как се отразяват върху достъпа до външни пазари за българските производители, както и върху вътрешната конкуренция от страна на вносни продукти. Анализът се подпомага с емпирични данни за търговския баланс на България по аграрни продукти, динамиката на износа и вноса, пазарната концентрация и промените в ценовите равнища след присъединяването към ЕС. Особено внимание е отделено на ефекта от прилагането на търговските споразумения, подписани от ЕС, като например Споразумението за асоцииране с

Украйна, Споразумението за свободна търговия с Канада (СЕТА), Споразумението с Меркосур и др. Разглежда се как тези споразумения променят пазарната динамика в селскостопанската търговия, какви рискове и възможности създават за българските фермери и агроекспортни предприятия и доколко националният сектор е подготвен за повишена конкуренция на ниво суровини, готови продукти и производствени стандарти. Главата също така анализира митническите и санитарно-фитосанитарните регулации, които оказват влияние върху пазарния достъп – както в посока на защита на вътрешния пазар, така и като предизвикателство пред българските производители, особено малките и средни, които често срещат административни и логистични затруднения при опит за износ към трети страни. Изследва се степента, в която настоящата търговска рамка на ЕС подпомага или затруднява тези производители да се интегрират успешно в глобалните аграрни вериги за доставка.

Важна част от анализа е посветена на влиянието на търговската политика върху конкурентоспособността на българското земеделие. Използвани са количествени индикатори като сравнителни предимства, индекс на търговска специализация, нетен аграрен търговски баланс, както и динамиката на ценовата конкурентоспособност и пазарния дял на българските продукти в рамките на ЕС. Данните се разглеждат както на национално, така и на ниво ключови подотрасли – зърнопроизводство, зеленчукопроизводство, млечен и месен сектор, биоземеделие и др.

Чрез прилагане на доказателствен и емпиричен подход, включително регресионен анализ и сравнителни времеви серии, главата извежда основни зависимости между търговските регулации на ОСП и пазарните резултати на българския аграрен сектор. Изследването откроява както положителните ефекти – достъп до по-големи пазари, възможност за технологичен трансфер и интеграция в европейски вериги на стойността, така и негативните последици – изострена конкуренция, ценови натиск върху местното производство, и потенциална загуба на самостоятелност в някои чувствителни подотрасли.

В главата са разгледани основните аспекти на търговската политика, прилагана чрез ОСП, и нейното стратегическо значение за формирането на пазарни условия както в рамките на ЕС, така и при взаимодействието със страни извън Съюза. Анализира се същността на политиката на търговска защита, прилагана в рамките на ОСП, включително чрез мита, тарифни квоти и експортни субсидии. Подчертана е ролята на т.нар. "преференциални търговски режими" и механизмите за защита на вътрешния пазар на ЕС от внос на евтини селскостопански продукти от трети страни. Търговската

политика на ЕС се разглежда като част от по-широката рамка на Общата търговска политика и ангажиментите на Съюза към Световната търговска организация.

Представени са теоретичните основи на търговската политика в селското стопанство, като се прави преглед на концепции като сравнителни предимства, ефекти от митата, търговски бариери и либерализация на пазара. Разгледани са връзките между протекционизма и конкурентоспособността, както и въздействието на търговската регулация върху ценовите равнища, производството и потреблението на аграрни продукти. Включени са подходи за оценка на търговските политики чрез емпирични икономически модели и сравнителен анализ между държави-членки.

В следващата част е направен подробен анализ на въздействието на търговската политика на ОСП върху българските земеделски производители. Разглеждат се данни за търговския баланс на България със селскостопански продукти, както и динамиката на вноса и износа преди и след присъединяването към ЕС. Посочени са основни търговски партньори и профили на търгуваните стоки. Анализът показва, че след 2007 г. България е увеличила значително аграрния си износ, като същевременно е подобрила достъпа до пазарите на ЕС. Секторите със сравнителни предимства (зърнени култури, маслодайни семена) са се възползвали от либерализирания достъп и от поддържаните експортни механизми на ОСП.

Изследвани са ефектите от митата и тарифните квоти върху вноса на чувствителни продукти и тяхното отражение върху вътрешното производство. Представени са примери за промени в търговските потоци и конкурентните позиции на българските производители спрямо страни от трети пазари. Обсъдено е и влиянието на премахването на определени експортни субсидии, в съответствие със задълженията на ЕС към СТО, върху възможностите за износ на селскостопански продукти от България.

Направена е оценка на въздействието на търговските споразумения на ЕС, включително Всеобхватното икономическо и търговско споразумение (СЕТА), върху българския селскостопански износ. Представени са примери за конкретни продукти и сектори, при които премахването на търговски бариери е довело до увеличаване на пазарния достъп или е засилило конкуренцията от чуждестранни производители. Анализирани са структурата на двустранната търговия с ключови партньори като Канада, Турция, Китай и страните от Близкия изток.

Особено внимание е отделено на анализа на ефекта на търговската политика върху конкурентоспособността на българските земеделски производители. Използвани са индикатори като пазарен дял, стойност на износа, единична стойност на продукцията,

индекс на търговска специализация и индекс на конкурентоспособност. Изследвано е как търговската политика създава възможности за специализация, но също така поражда рискове от засилена конкуренция и ценови натиск, особено в чувствителни сектори като млечната и месопреработвателната индустрия.

В рамките на доказателствения анализ са приложени и количествени методи за оценка, включително сравнителен анализ преди и след въвеждане на определени търговски режими, използване на контролни и експериментални групи, както и иконометрично моделиране на ефекта на търговската политика върху аграрния сектор. Представени са модели за прогнозиране на пазарни тенденции, използвани бази данни и софтуерни инструменти. Отчита се както прякото икономическо въздействие, така и структурните промени, които търговската политика поражда в аграрното производство, инвестициите и регионалното развитие.

В главата се правят ключови изводи относно влиянието на търговската политика, осъществявана в рамките на Общата селскостопанска политика на Европейския съюз, върху българската аграрна търговия. Анализът показва, че тази политика играе съществена роля за оформянето на тенденциите в сектора и оказва пряко въздействие както върху структурата на аграрния износ и внос, така и върху общата конкурентоспособност на българските земеделски производители. Търговската политика на ЕС предоставя определени предимства, свързани с достъпа до единен европейски пазар, както и до пазари на трети страни, с които ЕС има сключени търговски споразумения. За българските производители това означава по-широки канали за реализация на продукцията, възможности за повишаване на обема на износа и диверсификация на пазарната ориентация. Наред с това обаче се появяват и редица предизвикателства, свързани с нуждата от бърза и гъвкава адаптация към изискванията на международната конкуренция, повишени стандарти за качество, устойчивост и безопасност, както и сложността на митническите и нетарифните режими.

Особено важно е да се отбележи, че ефектите от търговската политика не са равномерно разпределени между различните аграрни подотрасли. Докато някои сектори – като зърнопроизводството и маслодайните култури – демонстрират относително висока степен на интеграция в международните търговски потоци и показват способност да отговарят на външните изисквания, други – като животновъдството, производството на плодове и зеленчуци, и малките семейни стопанства – се сблъскват с по-сериозни бариери. Това включва ограничен технологичен капацитет, затруднен достъп до инвестиции, слаба организация на производителите и недостатъчно познаване на

специфичните регулации в отделните страни партньори. В този контекст става ясно, че способността на българския аграрен сектор да се възползва пълноценно от възможностите, предлагани от търговската политика на ЕС, зависи в значителна степен от вътрешната му подготовка. Това включва както инвестиции в модернизация и повишаване на производителността, така и развитие на умения за стандартизация, сертифициране, маркетинг и изграждане на търговски партньорства.

Изводите от анализа в главата подчертават необходимостта от целенасочени политики и подкрепящи мерки, насочени към засилване на конкурентните предимства на българските производители. Това може да бъде постигнато чрез по-активно участие в инициативи за експортно ориентирано производство, подобряване на кооперативните структури, улесняване на достъпа до пазарна информация и консултантски услуги, както и чрез по-тясна координация между държавата, браншовите организации и самите земеделски стопани. Главата не само идентифицира основните направления на въздействие на търговската политика в рамките на ОСП върху българската аграрна търговия, но и поставя основата за формулиране на конкретни препоръки. Те целят повишаване на ефективността на българското участие в европейските и световните аграрни пазари чрез по-добра институционална подкрепа, стратегическо планиране и адаптиране към динамично променящата се международна среда.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

В дисертационния труд са представени основните резултати от теоретичното и емпиричното изследване, проведено в рамките на анализа на въздействието на Общата селскостопанска политика на Европейския съюз върху българския селскостопански сектор. Систематизирани са изводите, направени на базата на трите основни глави, и е очертана цялостната оценка за ефективността, устойчивостта и предизвикателствата при прилагането на политиката в български условия.

Изследването потвърждава, че ОСП продължава да бъде един от най-значимите финансови и стратегически инструменти за развитие на селското стопанство в страните членки на ЕС. В теоретичната рамка, изградена в първата глава, е показано, че политиката еволюира от инструмент за гарантиране на продоволствена сигурност към механизъм, насочен към устойчиво развитие, опазване на околната среда и социална кохезия. Изведени са основните принципи и цели на ОСП, както и структурната

организация на финансирането ѝ чрез два основни стълба: директни плащания и развитие на селските райони.

Във втората глава е осъществена емпирична оценка на въздействието на ОСП върху българския селскостопански сектор. Анализът потвърждава положителната роля на предоставеното финансиране за повишаване на производителността, доходността и конкурентоспособността в земеделието. Иконометричните и многокритериалните модели показват, че макар резултатите да не са еднородни за всички региони и подотрасли, политиката допринася значително за стабилизиране на сектора и задържане на населението в селските райони. Социално-икономическите ефекти също са отчетливи, като се наблюдава подобрене на заетостта, инфраструктурата и местната икономическа активност в редица общини.

Третата глава задълбочава анализа чрез оценка на търговската политика на ОСП и нейните последици за външната търговия на България със селскостопански продукти. Установено е, че след присъединяването към ЕС, българските производители са получили разширен достъп до вътрешния пазар на Съюза и са повишили износа си, особено в сектори със сравнителни предимства. Същевременно търговската политика поставя и определени ограничения, свързани с конкуренцията от трети страни, стандартите за качество и адаптацията към променящи се регулации.

Сред основните изводи от дисертационния труд се откроява констатацията, че въздействието на ОСП върху българския селскостопански сектор е многопластово и обхваща икономически, социални и екологични аспекти. Финансовата подкрепа спомага за модернизация на производството, технологично обновление и трансфер на иновации. Въпреки това, съществуват и редица предизвикателства, свързани с административната тежест, неравномерното усвояване на средства, регионалните дисбаланси и зависимостта от европейското субсидиране.

Ограниченията на анализа, включително липсата на пълни данни за 2023 г. и невключването на външни фактори като бежанската криза вследствие на войната в Украйна, поставят определени граници пред обобщеността на заключенията, но не променят основната констатация за положителния ефект от ОСП върху развитието на сектора.

В заключение може да се каже, че Общата селскостопанска политика на Европейския съюз изпълнява ключова роля в процеса на икономическа трансформация на българското земеделие след присъединяването на страната към ЕС. ОСП се превърна в основен източник на финансови средства, регулаторни насоки и стратегическа рамка, които

насочват развитието на сектора в посока модернизация, интеграция в европейския пазар и прилагане на добри земеделски практики. През годините политиката оказва значително влияние върху инвестиционната активност, структурното преструктуриране, технологичното обновление и екологизацията на аграрното производство. Въпреки постигнатия напредък обаче, въздействието на ОСП върху българското земеделие не е еднозначно нито по отношение на резултатите, нито по отношение на степента на реализация на потенциала, който тази политика предоставя. На практика се наблюдават както положителни ефекти – като увеличен достъп до финансиране, стимули за въвеждане на екологосъобразни практики и подкрепа за младите фермери – така и редица ограничения, свързани със слаба административна координация, недостатъчна прозрачност в прилагането на мерките и липса на дългосрочна визия за развитие на сектора.

Една от основните критики към прилагането на ОСП в България се отнася до начина, по който средствата достигат до крайните бенефициенти. Съществува трайна тенденция за концентрация на ресурсите в ръцете на по-големите земеделски стопанства и агробизнес структури, докато малките и средни производители, които формират гръбнака на селските общности и често са носители на местни традиции и агробиоразнообразие, срещат сериозни затруднения при достъпа до подкрепа. Това поражда необходимостта от целенасочена политика за баланс между ефективност и справедливост – чрез насърчаване на кооперацията, предоставяне на техническа помощ и намаляване на административните бариери за по-малките участници в системата.

Друг съществен елемент е липсата на достатъчна координация между националните институции, ангажирани с прилагането на ОСП. Често наблюдаваната фрагментация на отговорности между министерства, агенции и местни власти води до дублиране на функции, забавяне в процедурите и ниска ефективност в управлението на ресурсите. Подобряването на административния капацитет, както и въвеждането на по-прозрачни механизми за оценка и мониторинг, са решаващи стъпки към изграждането на работеща и ориентирана към резултати система на прилагане на селскостопанската политика.

Особено внимание заслужава и въпросът за устойчивостта. Европейската зелена сделка и новите приоритети в рамките на стратегическите планове на ОСП изискват преориентация на българското земеделие към модели, които съчетават икономическа жизнеспособност с опазване на природните ресурси, намаляване на въглеродния отпечатък и запазване на биоразнообразието. В този смисъл, иновациите – както технологични, така и организационни – трябва да бъдат във фокуса на националната

аграрна политика. Подкрепата за устойчиви практики, дигитализация, прецизно земеделие, кратки вериги на доставка и биоикономика са направления, които все още не са достатъчно развити у нас, но крият сериозен потенциал за повишаване на конкурентоспособността на сектора.

Дисертационният труд поставя именно това предизвикателство в центъра на изследователското внимание – как да се постигне по-ефективно прилагане на инструментите на ОСП с оглед изграждане на устойчив и справедлив модел на аграрно развитие в България. Анализът очертава основните структурни, институционални и пазарни фактори, които влияят на ефективността на политиката, и предлага рамка за оценка на конкретни мерки – както от гледна точка на икономическите резултати, така и по отношение на социалното и екологичното въздействие.

Предложеният подход открива възможности за бъдещи изследвания в няколко направления: първо, детайлна оценка на ефективността на отделни интервенции от Първи и Втори стълб на ОСП; второ, анализ на регионалните различия в усвояването на европейските средства и причините за тях; трето, изследване на добри практики от други държави-членки и приложимостта им в български условия; и четвърто, проучване на перспективите за интегриране на иновативни инструменти за управление на риска, пазарна организация и климатично адаптиране.

В заключение, докато ОСП безспорно играе важна роля в трансформацията на българското земеделие, нейният пълен потенциал все още не е реализиран. Постигането на по-голяма ефективност изисква съчетание от стратегическа визия, оперативна координация и ориентирани към реалните нужди на земеделските производители политики. Само чрез подобрена синергия между европейската рамка и националната реалност може да се създаде устойчиво, конкурентоспособно и социално отговорно земеделие, способно да отговори на предизвикателствата на XXI век.

IV. СПРАВКА ЗА ПРИНОСИТЕ В ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

1. В труда е изградена методологическа рамка, която съчетава иконометричен модел, мултикритериален анализ, сравнителен анализ и индексен подход. Тази комбинация позволява оценка на икономическите, социалните и екологичните ефекти от ОСП в тяхната взаимовръзка, като се надгражда традиционният едностранен подход в литературата.
2. Чрез сравнителен анализ между България и държави с близки аграрни характеристики (Румъния, Литва) са идентифицирани както сходства, така и различия в ефективността на прилагането на ОСП. Това позволява да се изведат специфичните национални особености, които влияят върху усвояването и резултатите от европейското финансиране. Сравнителният принос предоставя база за формулиране на по-адекватни национални стратегии в рамките на общата европейска рамка.
3. Дисертацията предлага задълбочен емпиричен преглед на динамиката на българския аграрен търговски баланс и неговата връзка с прилагането на ОСП. Проследени са тенденциите във вноса и износа на земеделски продукти и е оценено въздействието върху конкурентоспособността на българските производители. Този принос дава възможност за по-добро разбиране на интеграцията на страната в единния европейски пазар.
4. Въз основа на емпиричния анализ са предложени практически ориентирани препоръки за по-ефективно насочване на финансовите ресурси. Сред тях са: приоритизиране на сектори с висока добавена стойност, стимулиране на инвестиции в иновации и устойчиви практики, повишаване на административния капацитет и подобряване на контролните механизми. Тези препоръки имат потенциална приложимост в процеса на формиране на национални стратегии и политики в рамките на ОСП.

V. СПИСЪК НА ПУБЛИКАЦИИТЕ

1. Конакчийска Н. „Новите предизвикателства в Общата селскостопанска политика на ЕС за периода 2021-2027г.“, Сборник с доклади от двадесета международна научна конференция на тема “Членството на България в Европейския Съюз: четиринадесет години по-късно“; Университет за национално и световно стопанство; Факултет “Международна икономика и политика”; Катедра “Международни икономически отношения и бизнес”; проведена на 15.10.2021 г.;
2. Кънчев Н. „Съвременно разглеждане на теориите за ЕИИ с фокус върху теориите релевантни за съвременното състояние на ОСП на ЕС“, Сборник с доклади от четвърта научна конференция на тема “Икономика, общество и човешки ресурси в предизвикателство на времето“; Университет за национално и световно стопанство; Общикономически факултет; проведена на 24.04.2024 г.;
3. Кънчев Н. „Сравнителен анализ на методологиите за оценка на икономическите ефекти от формирането на ОСП върху селскостопанските сектори в други държави-членки на ЕС“, Сборник с доклади от единадесета международна научна конференция на тема “Съвременният свят-постижения, рискове, иновации“; Университет за национално и световно стопанство и Регионална библиотека „Любен Каравелов“ гр. Русе; проведена на 23.04.2024-25.04.2024 г.;
4. Кънчев Н. „Търговската политика на ЕС в период на икономически промени: Въздействие върху българското селско стопанство“, Сборник с доклади от двадесет и трета международна научна конференция на тема “Членството на България в Европейския Съюз: седемнадесет години по-късно“; Университет за национално и световно стопанство; Факултет “Международна икономика и политика”; Катедра “Международни икономически отношения и бизнес”; проведена на 17.10.2024 г.;
5. Кънчев Н. „Общата селскостопанска политика на ЕС в България: Предизвикателства и възможности за модерно управление“, Сборник с доклади от национална научна конференция на тема “Преоткриване на държавата. Предприемаческият модел на държавно управление: 30 години по-късно“; Университет за национално и световно стопанство; Катедра “Публична администрация“, проведена на 24.10.2024 г.;
6. Кънчев Н. „Общата селскостопанска политика 2023-2027: Стратегически подходи за устойчиво развитие и социална интеграция в България“, Сборник с доклади от дванадесета международна научна конференция на тема “Съвременният свят-постижения, рискове, иновации“; Университет за национално и световно стопанство и Регионална библиотека „Любен Каравелов“ гр. Русе; проведена на 09.04.2025-11.04.2025 г.;
7. Кънчев Н. „Социално-икономически ефекти на ОСП върху земеделските общности в България“, Сборник с доклади от научна конференция посветена на юбилей 50 години катедра „Икономическа социология“; Университет за национално и световно стопанство; Общикономически факултет; Катедра “Икономическа социология“, проведена на 29.04.2025 г.;
8. Кънчев Н. „Какво вещае 2025г. за ОСП и България: Промени, предизвикателства и перспективи“, Агрокомпас, бр.1 стр.23-25, януари 2025
9. Кънчев Н. „Има ли бъдеще за младите фермери в България“, Агрокомпас, бр.1 стр.32-35, януари 2025

VI. ДЕКЛАРАЦИЯ ЗА ОРИГИНАЛНОСТ

Декларирам, че настоящият дисертационен труд е изцяло авторски продукт и в неговото разработване не са ползвани в нарушение на авторските им права чужди публикации и разработки.

University of National and World Economy
Faculty of International Economics and Politics
Department of International Economic Relations and Business

NIKOL NIKOLAEVA KANCHEV

**“Assessment of the Economic Impact of the EU
Common Agricultural Policy Funding on the
Bulgarian Agricultural Sector”**

AUTHOR’S ABSTRACT

OF

**DISSERTATION FOR THE AWARD OF THE
SCIENTIFIC DEGREE “DOCTOR”**

Department of International Economic Relations and Business
Scientific Field:

“World Economy and International Economic Relations”

Scientific Supervisor:

Assoc. Prof. Dr. Svetla Boneva

Sofia, 2025

The author of the dissertation is a doctoral student in remote study at the Department of International Economic Relations and Business at UNWE. The dissertation is structured with a table of contents, list of tables, list of figures, list of abbreviations, introduction, three main chapters, conclusion, and references, with a total volume of 209 pages. The analysis includes 31 graphic illustrations, of which 14 are figures and 17 are tables. The references comprise 87 sources, including 21 in Bulgarian and 66 in English.

I. GENERAL CHARACTERISTICS OF THE DISSERTATION

1. Relevance of the Research

Agriculture in Bulgaria, although forming an increasingly smaller share of the country's Gross Domestic Product in recent decades, continues to perform a strategic function for the sustainable development of the nation. This is particularly true for less urbanized and economically underdeveloped regions, where the agricultural sector often remains the main source of income, employment, and social stability. Agriculture is also of key importance for ensuring food security and preserving natural resources and biodiversity, especially in the context of climate change, demographic pressure, and global uncertainty of food supply chains. Since Bulgaria's accession to the European Union in 2007, the national agricultural sector has gained unprecedented access to significant financial resources through the instruments of the Common Agricultural Policy (CAP). This opened opportunities for modernization, restructuring, and sustainable development of agriculture. The policy was expected to boost both economic efficiency and environmental sustainability, as well as social integration in rural areas. In practice, however, the past years have revealed mixed results and numerous challenges.

The relevance of the study on the impact of the CAP on Bulgarian agriculture arises precisely from this dual reality: on the one hand, the availability of significant resources and political instruments; on the other, the questionable efficiency of their absorption and their application to the sector's actual needs. There are significant differences in access to European funding between different categories of agricultural producers – by size, region, and production profile. Large farms and economically more active regions often manage to attract funds more effectively, while small and medium-sized farms, especially in less developed areas, remain at the periphery of support. This raises questions regarding social justice and the territorial cohesion of the policy.

Moreover, although a significant share of CAP investments is directed towards technical modernization and market orientation, their real impact on the competitiveness of the sector is difficult to measure. Bulgaria continues to lag behind the EU averages in terms of productivity and added value. Equally important is the issue of sustainability – the environmental objectives set in the new programming period through the introduction of eco-schemes and green investments require changes in agricultural practices and greater commitment to environmental protection.

How these instruments actually function in practice and whether they achieve the desired effect remains an open question. Against this background, studies that examine the CAP solely through its economic prism are no longer sufficient. There is a need for an integrated approach that combines economic, social, and environmental dimensions and reveals the interconnections between them. Empirically grounded research based on real data, regional comparative analyses, and impact assessments of policies on different types of farms are essential. Only through such an approach can well-founded recommendations be formulated to improve the effectiveness of CAP implementation in Bulgaria.

The relevance of this study is further reinforced by the latest CAP reforms for the programming period 2023–2027, which introduce new priorities – environmental sustainability, digitalization, and social justice. In this context, Bulgaria faces numerous challenges: the need for modernization of agricultural production, demographic decline in rural areas, low levels of innovation, and limited access to financing for small and medium-sized farms. The study seeks to answer precisely the question of to what extent and how financial support under the CAP contributes to addressing these problems and what its role is for the sustainable development of the agricultural sector. Moreover, in the face of global crises – the COVID-19 pandemic, the war in Ukraine, energy and food insecurity – the importance of domestic agricultural production and the need for a flexible and effective agricultural policy are increasing. An analysis of the CAP’s impact in this environment is key to shaping strategic directions for the future, both at the national and European levels.

An additional factor determining the relevance of the study is the EU’s ambition to achieve the goals of the Green Deal and climate neutrality by 2050. Agriculture is simultaneously part of the problem and part of the solution – on the one hand, it contributes to greenhouse gas emissions, but on the other hand, it has enormous potential to apply sustainable practices that can mitigate climate change.

The relevance of the study is further determined by the growing importance of sustainable agriculture in the context of contemporary economic, social, and environmental challenges. Funding under the Common Agricultural Policy (CAP) plays a decisive role in this respect, with special attention deserved by the new mechanisms introduced in the strategic plan for the 2023–2027 period. Among them, eco-schemes and investment programs for green technologies stand out, as they have the potential to promote the transition to more environmentally friendly and sustainable models of agricultural production. Scientific interest in this issue is also growing, especially in relation to the need to formulate clear, practically applicable recommendations aimed at improving the efficiency of the distribution and management of

European funds. The question of the real added value of these funds is becoming increasingly central in debates on the future of the CAP. This calls for an in-depth analysis of the policy's effects on the different dimensions of the development of Bulgarian agriculture – economic, social, and environmental. At the same time, there is a noticeable lack of comprehensive, systematized research that provides an objective and multi-layered assessment of the CAP's impact at the national level. The absence of an interdisciplinary approach and the limited coverage of regional differences further reinforce the need for up-to-date studies that not only reflect the current situation but also support the formulation of more effective and targeted policies in the future.

2. Aim and Objectives

The main aim of this dissertation is to assess the economic impact of the European Union's Common Agricultural Policy (CAP) funding on the Bulgarian agricultural sector, by identifying both the positive effects and the main challenges to its development. The aim is achieved through the implementation of the following objectives:

- Analysis of the evolution of the Common Agricultural Policy and its main goals, principles, and financial mechanisms;
- Examination of the application of CAP financial instruments in Bulgaria and their impact on agricultural holdings;
- Review and systematization of empirical data related to the economic, social, and environmental effects of CAP funding;
- Development of a methodological framework for assessing the effectiveness of the provided subsidies and their impact on productivity and profitability in the sector;
- Conducting an empirical analysis of the CAP's impact on different sub-sectors of agriculture;
- Analysis of the socio-economic effects of CAP funding on rural areas, including employment, migration, and social cohesion;
- Application of econometric models and multi-criteria analysis for quantitative and qualitative evaluation of the policy;
- Formulation of recommendations for improving the effectiveness, transparency, and sustainability of CAP implementation in Bulgaria.

The main limitations of the analysis include:

- Limited access to up-to-date and comprehensive statistical data at the regional level, possible discrepancies between reported and actually absorbed CAP funds, and difficulties in isolating the effect of the CAP from other economic and political factors;
- Limited comparability of data among EU Member States, subjectivity in the interpretation of qualitative indicators and social impacts, and the influence of external events such as climate change or global economic crises;
- The analysis does not take into account or examine the refugee crisis caused by the war in Ukraine and its potential impact on rural areas and the agricultural market in Bulgaria;
- The analyzed data are limited to those available at the time of the preparation of this dissertation (up to the end of 2023/2024), and, where possible, preliminary data for 2023 have also been used.

3. Subject and Scope

The object of the dissertation is the Bulgarian agricultural sector as part of the national economy.

The subject of the dissertation is the economic impact of funding under the Common Agricultural Policy on the Bulgarian agricultural sector.

The scope of the study covers the economic, social, and trade impact of the EU Common Agricultural Policy on the agricultural sector in Bulgaria for the period 2022–2023, including an analysis of financial mechanisms, market integration, and regional effects.

4. Methodology

The research approaches and methods used in the dissertation include theoretical analysis of scientific literature, systematization and summarization of concepts, comparative analysis among EU Member States, empirical analysis of economic and social indicators, assessment through multi-criteria analysis, econometric modeling, analysis of specific sub-sectors and socio-economic effects in rural areas, as well as the application of methods for evaluating the effectiveness of CAP funding.

The sources used include official statistical databases (Eurostat, NSI, FAO), scientific articles and monographs, reports of the European Commission, national strategies, regulatory documents, and EU regulations and directives.

5. Thesis

The main thesis of the dissertation is that the impact of Common Agricultural Policy (CAP) funding on the competitiveness of the Bulgarian agricultural sector depends not only on the volume of funds provided, but also to a significant extent on the effectiveness of the mechanisms for their distribution, control, and adaptation to national specificities. Among these, the territorial fragmentation of agricultural holdings, uneven economic development across regions, demographic decline in rural areas, and diverse climatic conditions stand out, all of which require flexible interventions.

Within the framework of the main thesis, several hypotheses are formulated as follows:

- **Hypothesis No. 1:** CAP funding during the period 2022–2023 has a positive impact on the productivity and profitability of the agricultural sector in Bulgaria;
- **Hypothesis No. 2:** The effectiveness of funding depends on the territorial and structural characteristics of the beneficiaries, including farm size, geographical location, and type of production;
- **Hypothesis No. 3:** The trade policy within the CAP exerts a differentiated influence on the competitiveness of the sub-sectors of Bulgarian agriculture, supporting the more adaptive ones while exposing weaker segments to risk.

II. VOLUME AND STRUCTURE OF THE DISSERTATION

The content of the dissertation is presented as follows:

LIST OF TABLES
LIST OF FIGURES
LIST OF ABBREVIATIONS
INTRODUCTION

CHAPTER ONE. THEORETICAL FRAMEWORK OF THE EU COMMON AGRICULTURAL POLICY AND THE PRINCIPLES OF ITS FUNDING

1.1 History and Evolution of the CAP
1.2 Main Goals and Principles of the CAP
1.3 Financial Instruments of the CAP and Their Implementation in Bulgaria
1.3.1 Main Financial Instruments of the CAP
1.3.2 Implementation of CAP Financial Instruments in Bulgaria
1.3.3 Application of the CAP in Bulgaria during Different Programming Periods
1.4 Review of Current Reforms and the Future of the CAP

- 1.4.1 Main Aspects of Current Reforms
- 1.4.2 The Future of the CAP: Challenges and Opportunities
- 1.4.3 Strategic Priorities until 2030
- 1.5 Gross Domestic Product and the Contribution of the Agricultural Sector
- 1.6 Kuznets' Theory of Economic Development (1955)

CHAPTER TWO. EMPIRICAL ASSESSMENT OF THE ECONOMIC IMPACT OF THE CAP ON THE AGRICULTURAL SECTOR IN BULGARIA

- 2.1 Macroeconomic Indicators and the Agricultural Sector
 - 2.1.1 The Impact of Capital Investments on Productivity in Agriculture
 - 2.1.2 Inflation and Dynamics of Agricultural Prices
 - 2.1.3 Trade Balance of Agricultural Goods
- 2.2 Methodology of the Empirical Study
 - 2.2.1 Research Logic and Hypotheses
 - 2.2.2 Data and Sources Used
 - 2.2.3 Applied Methods for Impact Assessment
 - 2.2.3.1 Econometric Model
 - 2.2.3.2 Multi-Criteria Analysis
 - 2.2.3.3 Comparative Analysis
 - 2.2.3.4 Method for Evaluating the Effectiveness of CAP Funding through an Indexed Approach
- 2.3 Results from the Application of the Methods
- 2.4 Summary and Conclusions of the Established Relationships
 - 2.4.1 Confirmed Hypotheses and Proven Dependencies
 - 2.4.2 Methodological Limitations and Validity of the Results
 - 2.4.3 Recommendations for Improving CAP Implementation

CHAPTER THREE. EVIDENTIAL ANALYSIS OF THE EFFECTS OF THE CAP TRADE POLICY IN BULGARIA

- 3.1 Main Aspects of Trade Policy within the CAP
 - 3.1.1 Theoretical Foundations of the Study
 - 3.1.2 Methodology of the Study
 - 3.1.3 Data Used in the Study
 - 3.1.4 Results of the Study
 - 3.1.5 Conclusions of the Study
- 3.2 Regulation of Foreign Trade in Agricultural Products and the Impact of Quotas and Tariffs
 - 3.2.1 Theoretical Foundations of the Regulation of Foreign Trade in Agricultural Products
 - 3.2.2 Methodology of the Study on the Impact of Quotas and Tariffs
 - 3.2.3 Data Used in the Study
 - 3.2.4 Results of the Study
 - 3.2.5 Conclusions of the Study
- 3.3 The Impact of Trade Agreements on Bulgarian Agricultural Producers
 - 3.3.1 Theoretical Foundations of the Study
 - 3.3.2 Methodology of the Study
 - 3.3.3 Data Used in the Study
 - 3.3.4 Results of the Study
 - 3.3.5 Conclusions of the Study
- 3.4 The Effect of Trade Policy on the Competitiveness of Bulgarian Agricultural Producers
 - 3.4.1 Theoretical Foundations of the Study

- 3.4.2 Methodology of the Study
- 3.4.3 Data Used in the Study
- 3.4.4 Results of the Study
- 3.4.5 Conclusions of the Study

CONCLUSION
APPENDICES
REFERENCES

III. SUMMARY PRESENTATION OF THE DISSERTATION

In the introduction of the dissertation, the significance and contemporary relevance of the research problem are examined and substantiated; the main aim and specific objectives of the study are formulated; the approaches, methods, and methodological framework applied are described; the assumptions and limitations are outlined; and the thesis defended by the author is presented.

CHAPTER ONE

THEORETICAL FRAMEWORK OF THE EU COMMON AGRICULTURAL POLICY AND THE PRINCIPLES OF ITS FUNDING

The first chapter of the dissertation is devoted to constructing the theoretical framework of the European Union's Common Agricultural Policy (CAP). This chapter has fundamental importance for the entire study, as it lays the foundation for understanding the logic, mechanisms, and transformations of one of the EU's oldest, most complex, and financially significant policies. Through a systematic and critical review, it builds not only the chronology of development but also the conceptual evolution of the CAP – from an instrument of economic stabilization to a policy aimed at sustainable development.

The chapter begins by outlining the historical context in which the need for a common agricultural policy emerged. It traces what necessitated the establishment of a unified approach to the agricultural sector against the backdrop of Europe's post-war recovery, the need to ensure food security, and the stability of rural communities. In this context, the Treaty of Rome of 1957 is examined, which laid the legal foundation for the future policy, as well as the official introduction of the CAP in 1962, when the actual application of common mechanisms for subsidies, price stabilization, and market interventions began.

The initial objectives of the CAP, formulated in Article 39 of the Treaty of Rome, are analyzed in detail. These include: increasing agricultural productivity, ensuring a fair standard of living for farmers, stabilizing markets, securing regular supplies, and guaranteeing reasonable prices for consumers. Within this framework, the main principles of the CAP are clarified – market unity, financial solidarity, and preferential trade within the Union.

In the following sections and subsections of the chapter, an in-depth review is made of the key stages in the evolution of the CAP, with emphasis on the transformations resulting from both internal and external factors – overproduction in the 1980s, rising subsidy costs, public pressure for environmental protection, and the liberalization of global trade. Special attention is devoted to the 1992 “MacSharry Reform,” which represented the first large-scale attempt to move away from purely mechanical production support towards a more market-oriented and sustainable agricultural policy.

Subsequently, the sequential reforms are examined – “Agenda 2000,” the 2003 reform, the 2008 “Health Check” of the CAP, and the 2014–2020 reform, which for the first time placed an explicit focus on the “green” components of the policy. Particular attention is given to the new CAP framework for the 2023–2027 period, which introduces the so-called new delivery model, based on Member States’ strategic plans, greater flexibility and accountability, as well as a strong emphasis on results. In this context, new mechanisms such as eco-schemes are analyzed, which encourage farmers to implement practices beneficial for the climate and environment, along with instruments to support young farmers, innovation, and the digitalization of the sector.

The chapter also examines in detail the financial instruments and mechanisms of the CAP, which operate through two main pillars:

- **First Pillar**, financed by the European Agricultural Guarantee Fund (EAGF), includes direct payments and market measures.
- **Second Pillar**, financed by the European Agricultural Fund for Rural Development (EAFRD), supports long-term sustainable development, investments in infrastructure, assistance for young farmers, and agri-environmental practices.

Chapter One does not merely describe the policy’s development, but also analyzes the accompanying paradigmatic shift – from a quantity- and intensification-oriented policy to a multifunctional instrument seeking to balance economic interests with environmental goals and social justice in rural areas. A critical discussion is included of the conflicts and tensions in CAP implementation, including those between different Member States, between producers and environmental organizations, and between the objectives of competitiveness and sustainability.

The purpose of this chapter is not only to present the historical-theoretical framework but also to provide an analytical basis for the subsequent assessment of the CAP's impact on Bulgarian agriculture, which will be explored in the following parts of the dissertation. Understanding the logic, objectives, and transformations of the CAP is essential for critically evaluating its applicability, effectiveness, and potential for adaptation to national conditions and challenges. The transformation from a policy primarily oriented toward production support to a comprehensive strategy for sustainable agriculture, rural social stability, and the preservation of natural resources is systematically presented. These changes are analyzed through the lens of the European Green Deal and the "Farm to Fork" Strategy. Special attention is devoted to the contemporary transformation of the CAP in the context of the Green Deal and the priorities set in the "Farm to Fork" strategy. These require the agricultural sector not only to produce food but to do so in ways that preserve natural resources, limit greenhouse gas emissions, and stimulate biodiversity.

This multifaceted transformation of the CAP's objectives requires a new approach to its financing, implementation, and measurement of results. It becomes clear that the effectiveness of the policy cannot be reduced to the volume of allocated funds, but depends on creating conditions for sustainable growth, innovation, market access, and integration of local communities. The modern understanding of the CAP cannot be confined solely to administrative or legal provisions. It is necessary to integrate theoretical concepts from institutional economics, the theory of public goods, sustainable development, and ecological economics. Agriculture generates not only goods but also multiple "positive externalities" – biodiversity, landscapes, carbon sequestration – which the market does not directly reward. This justifies the need for public funding and state intervention through policies such as the CAP.

According to the theory of public goods, some of the functions of agriculture – such as maintaining the cultural landscape or ensuring food security – should be financed with public resources. Institutional economics, on the other hand, emphasizes the role of formal and informal rules (e.g., the "subsidy culture") in the implementation of the CAP across different Member States.

The main objectives of the CAP are classified and examined in their evolutionary dynamics. The analysis shows how the traditional goals related to farmers' incomes and supply security have gradually been complemented by new priorities: environmental sustainability, organic farming, livestock production, innovation, and technological renewal. Particular importance is attached to the new objective of achieving climate neutrality by 2050. The key principles on

which the CAP is based are also reviewed, namely: the principle of a single market, the principle of financial solidarity, and the principle of preference for European products. In this context, the role of free movement of goods, common financing through the EU budget, and the protection of domestic production through customs and other measures is analyzed.

The principle of financial solidarity, enshrined at the core of the CAP, means that financing is provided centrally through the EU budget, while the benefits are distributed among Member States according to the needs and capacity of agricultural producers. This gives rise to debates on the fairness of distribution – for example, the new EU Member States often insist on higher equalization of direct payments, while the older members defend the status quo. Another key principle is the so-called “European preference,” through which the CAP protects domestic production from cheaper imports, as part of the strategic aspiration for autonomy in terms of food and resources – a goal particularly relevant in the context of the war in Ukraine and global supply chains.

This chapter also focuses on the main financial instruments of the CAP, structured into two pillars: direct payments and market support (First Pillar), and rural development programs (Second Pillar). Direct payments are presented as the main mechanism for supporting farmers’ incomes, while the Second Pillar is linked to long-term goals such as modernization, innovation, environmental sustainability, and territorial cohesion. The institutional framework for CAP management in Bulgaria is presented in detail. The role of the Ministry of Agriculture, the State Fund “Agriculture,” and the Paying Agency is examined. Attention is given to the administrative and bureaucratic challenges in subsidy management, as well as to the need for capacity for strategic planning. Emphasis is also placed on the way these instruments have been implemented in Bulgaria since its accession to the EU in 2007. The advantages of access to European resources are outlined, along with the challenges related to administrative capacity, absorption efficiency, and the uneven distribution of funds among different regions and groups of farms. The importance of the State Fund “Agriculture” as the main paying agency in Bulgaria is highlighted, and the main features of the direct payment schemes and the measures of the Rural Development Program are analyzed.

Chapter One also includes an analysis of the current CAP reforms for the 2023–2027 programming period, which place emphasis on the green transformation of agriculture. The “eco-schemes” are presented as a new financial instrument aimed at environmental protection, reducing carbon emissions, and promoting organic farming. The role of the EU’s new priorities related to climate change, digitalization, young farmers, and social cohesion in rural areas is analyzed. In the Bulgarian context, the implementation of the CAP after accession in 2007

opened new opportunities for modernization and transformation of the agricultural sector. Access to European funding positioned the country to compensate for structural weaknesses, invest in infrastructure, support young farmers, and encourage sustainable production practices. At the same time, however, a number of challenges have arisen, related to limited administrative capacity, insufficient institutional coordination, uneven distribution of funds, and the lack of a strategic focus on long-term goals. The financial framework is further complicated by bureaucratic procedures and requirements, which often become a barrier to access for small and medium-sized farms.

In recent years, the focus of CAP reforms has shifted even more strongly toward environmental protection and the fight against climate change. Eco-schemes are emerging as a new instrument with high potential, linking part of direct payments to the implementation of ecological practices. Thus, financial support is transformed from a passive subsidy into an active mechanism for changing farmers' behavior. The challenge here is twofold – on the one hand, to create real incentives for engaging in sustainable practices, and on the other, to ensure that these practices are effective, measurable, and adapted to national realities. The CAP is being transformed not only as an instrument of market stability but also as a lever for achieving the EU's strategic environmental goals. Within the framework of the European Green Deal, the CAP is perceived as a key instrument for reducing the carbon footprint of agriculture, increasing organic production, and promoting agro-environmental practices. The so-called “eco-schemes” are becoming a mandatory element of direct payments and direct a significant share of funding toward activities with ecological added value. In this context, the debate on the “renaturalization” of the CAP is also taking place – a shift toward making the policy less production-oriented and more environmentally oriented. This includes reducing agrochemicals, restoring ecosystems, and limiting intensive livestock farming. The 2023–2027 reform integrates these goals but also poses challenges for Member States regarding capacity, control, and farmer acceptance.

The chapter also addresses the strategic priorities of the CAP up to 2030, including achieving climate neutrality, improving the competitiveness of the agricultural sector, and the sustainable management of natural resources. Careful attention is given to how these priorities not only expand the traditional objectives of the CAP but also transform it into a political instrument aimed at deep and lasting structural change in the way agricultural production is carried out, consumed, and regulated in Europe. Quantitative targets, formulas for calculating carbon emissions, and budget allocation tables by priority areas are presented.

Through the in-depth theoretical analysis in this chapter, the foundation is laid for the subsequent parts of the dissertation. The theoretical framework not only clarifies the logic of existing mechanisms and approaches but also questions their adequacy in the new conditions of global crises, environmental pressures, and the need for sustainable transformation. This creates the necessary analytical context for the empirical assessment of the CAP's impact on the Bulgarian agricultural sector.

CHAPTER TWO

EMPIRICAL ASSESSMENT OF THE ECONOMIC IMPACT OF THE CAP ON THE AGRICULTURAL SECTOR IN BULGARIA

Chapter Two of the dissertation is devoted to the empirical assessment of the economic impact of funding under the European Union's Common Agricultural Policy (CAP) on the agricultural sector in Bulgaria. The research is based on real data that reflect the dynamics of economic processes in the agrarian economy and make it possible to evaluate both the direct and long-term effects of CAP funding. From the outset, it is emphasized that the aim is not merely to establish the existence of a relationship between subsidies and the development of the agricultural sector, but to trace their actual impact on the productivity, profitability, sustainability, and competitiveness of agricultural holdings in Bulgaria. In this way, Chapter Two builds a bridge between the theoretical framework presented in the first chapter and the evidential analysis of trade effects examined in the third chapter.

The content of the chapter is structured into several main sections. The first part reviews macroeconomic indicators and their role in assessing the impact of the CAP on the agricultural sector. The influence of capital investments on productivity is analyzed in detail, demonstrating that support from European funds has stimulated modernization and the renewal of the production base. Data on the dynamics of investments and labor productivity for the period 2008–2024 are included, illustrated through tables and figures (e.g., Table 2.3 and Figure 2.2). Special attention is devoted to the issue of inflation and changes in the prices of key agricultural products such as wheat and maize, as these factors directly affect the profitability of farms (Figure 2.3). Additionally, the trade balance of agricultural goods is examined (Figure 2.4), showing Bulgaria's consistent orientation toward the export of cereals, but also its dependence on the import of higher value-added products.

The second part of the chapter focuses on the methodology of the empirical research. Here, the research hypotheses are formulated, the independent and dependent variables are outlined, as

well as the logic of their interrelationships. The data used come from reliable international and national sources: Eurostat, NSI, FAOSTAT, OECD.Stat, the Ministry of Agriculture and Food, and the State Fund “Agriculture.” The period 2007–2024 is chosen as representative for evaluating the impact after Bulgaria’s accession to the EU. Methodologically, the chapter is distinguished by its complexity, as it integrates econometric models, multi-criteria analysis, comparative analysis, and an index-based approach for assessing effectiveness. Each of these tools is applied to specific data sets, ensuring a high degree of reliability and validity through the principle of triangulation. The econometric model is aimed at quantitatively measuring the relationship between the amount of subsidies and labor productivity. The results, presented in Table 2.6 and Figure 2.6, show a statistically significant correlation, according to which an increase in subsidies by €100 per hectare leads to an increase in productivity of approximately €42.7 per employed person. This relationship confirms the positive role of European financial support, while at the same time highlighting the limitation that the effect differs across regions and sub-sectors.

The multi-criteria analysis is applied as a tool for integrated evaluation, incorporating economic, social, and environmental indicators. Through normalized values and composite indices (Table 2.8 and Figure 2.7), the conclusion is reached that Bulgaria has achieved progress in terms of economic criteria, but social and environmental aspects remain underdeveloped. The comparative analysis (Table 2.9) juxtaposes Bulgaria’s results with those of Romania and Lithuania, highlighting both similarities and differences among the new Member States in the absorption and effectiveness of European funds. The index-based approach (Figure 2.9) complements the analysis by calculating an annual impact index, which shows a trend of gradual increase in funding effectiveness during the period 2007–2022, but also the presence of declines in years of crises and delayed payments.

The final part of the chapter is devoted to the results of the application of these methods. They show that CAP funding has an overall positive effect on the development of Bulgarian agriculture, with the strongest impact observed in sectors with medium and large farms and in sub-sectors such as grain production. At the same time, the results also highlight the weaknesses of the system – uneven distribution of subsidies, administrative difficulties, and limited effectiveness in less developed regions.

In the concluding section of the chapter, summaries and recommendations are formulated. Among them are the need for greater regional targeting of funds, support for sectors with high added value, stimulation of innovation and sustainable production practices, as well as improvement of the administrative and control capacity of institutions. It is emphasized that the

future of the CAP in Bulgaria will depend on how well the country manages to use the financial framework provided not merely as a mechanism for current support, but as an instrument for long-term modernization. In this way, Chapter Two serves as the analytical core of the dissertation. It not only provides an objective assessment of the effects of the CAP on the Bulgarian agricultural sector but also offers a methodological contribution through the application of diverse and combined analytical tools. The results achieved in this chapter create both a scientific and practical foundation for formulating policies aimed at making Bulgarian agriculture more sustainable, competitive, and adaptable to new global and European challenges.

CHAPTER THREE

EVIDENTIAL ANALYSIS OF THE EFFECTS OF THE CAP TRADE POLICY IN BULGARIA

Chapter Three of the dissertation is devoted to the evidential analysis of the effects of the trade policy within the framework of the European Union's Common Agricultural Policy on the Bulgarian agricultural sector. The main purpose of this chapter is to examine and evaluate how the trade mechanisms, regulations, and international agreements under the CAP affect market behavior, export potential, and the overall competitiveness of Bulgarian agriculture within the single market and the globalized economy.

The introduction of the chapter outlines the role of trade policy as a key component of the CAP, which not only complements the internal instruments for subsidies and regulation but also significantly influences the external economic orientation of the agricultural sector. It considers how, over time, the CAP has evolved from a highly protectionist framework, with strict tariffs and market interventions, to a policy that seeks to balance internal support for farmers with openness to global trade and compliance with the EU's international commitments under the World Trade Organization.

At the core of the chapter is a detailed analysis of the CAP's trade mechanisms – including export subsidies, tariff quotas, customs duties, preferential trade agreements, and import management tools. The study explores how these mechanisms function in practice and how they affect Bulgarian producers' access to external markets, as well as internal competition from imported products. The analysis is supported by empirical data on Bulgaria's agricultural trade balance, the dynamics of exports and imports, market concentration, and changes in price levels following EU accession.

Special attention is given to the effect of implementing trade agreements signed by the EU, such as the Association Agreement with Ukraine, the Comprehensive Economic and Trade Agreement (CETA) with Canada, the agreement with Mercosur, and others. The study examines how these agreements alter market dynamics in agricultural trade, the risks and opportunities they create for Bulgarian farmers and agri-export enterprises, and the extent to which the national sector is prepared for increased competition at the levels of raw materials, finished products, and production standards.

The chapter also analyzes customs and sanitary-phytosanitary regulations that influence market access – both in terms of protecting the internal market and as a challenge for Bulgarian producers, particularly small and medium-sized ones, who often face administrative and logistical difficulties when attempting to export to third countries. It investigates the extent to which the current EU trade framework supports or hinders these producers in integrating successfully into global agricultural supply chains.

An important part of the analysis is devoted to the impact of trade policy on the competitiveness of Bulgarian agriculture. Quantitative indicators are used, such as comparative advantages, the trade specialization index, the net agricultural trade balance, as well as the dynamics of price competitiveness and the market share of Bulgarian products within the EU. The data are examined both at the national level and across key sub-sectors – grain production, vegetable production, dairy and meat sectors, organic farming, and others.

By applying an evidential and empirical approach, including regression analysis and comparative time series, the chapter identifies key relationships between CAP trade regulations and the market outcomes of the Bulgarian agricultural sector. The study highlights both the positive effects – access to larger markets, opportunities for technology transfer, and integration into European value chains – and the negative consequences – increased competition, price pressure on domestic production, and potential loss of autonomy in some sensitive sub-sectors. The chapter examines the main aspects of trade policy implemented through the CAP and its strategic importance for shaping market conditions both within the EU and in interaction with countries outside the Union. The essence of the trade protection policy applied under the CAP is analyzed, including tariffs, tariff quotas, and export subsidies. The role of so-called “preferential trade regimes” and the mechanisms for protecting the EU’s internal market from the import of cheap agricultural products from third countries is emphasized. EU trade policy is considered as part of the broader framework of the Common Commercial Policy and the Union’s commitments to the World Trade Organization.

The theoretical foundations of agricultural trade policy are presented, reviewing concepts such as comparative advantages, the effects of tariffs, trade barriers, and market liberalization. The relationships between protectionism and competitiveness are analyzed, as well as the impact of trade regulation on price levels, production, and consumption of agricultural products. Approaches for evaluating trade policies through empirical economic models and comparative analysis between Member States are also included.

In the next section, a detailed analysis is made of the impact of CAP trade policy on Bulgarian agricultural producers. Data on Bulgaria's agricultural trade balance, as well as the dynamics of imports and exports before and after EU accession, are examined. Key trade partners and profiles of traded goods are presented. The analysis shows that after 2007, Bulgaria significantly increased its agricultural exports while improving access to EU markets. Sectors with comparative advantages (cereals, oilseeds) benefited from liberalized access and the CAP's export support mechanisms.

The effects of tariffs and tariff quotas on the import of sensitive products and their impact on domestic production are studied. Examples are provided of changes in trade flows and the competitive positions of Bulgarian producers compared to countries from third markets. The influence of the elimination of certain export subsidies, in accordance with the EU's WTO commitments, on opportunities for exporting Bulgarian agricultural products is also discussed. An assessment is made of the impact of EU trade agreements, including the Comprehensive Economic and Trade Agreement (CETA), on Bulgarian agricultural exports. Examples are provided of specific products and sectors where the removal of trade barriers has led to increased market access or intensified competition from foreign producers. The structure of bilateral trade with key partners such as Canada, Turkey, China, and Middle Eastern countries is analyzed.

Special attention is given to the analysis of the effect of trade policy on the competitiveness of Bulgarian agricultural producers. Indicators such as market share, export value, unit value of production, the trade specialization index, and the competitiveness index are used. The study examines how trade policy creates opportunities for specialization but also generates risks of increased competition and price pressure, particularly in sensitive sectors such as the dairy and meat processing industries.

Within the evidential analysis, quantitative methods of evaluation are also applied, including comparative analysis before and after the introduction of certain trade regimes, the use of control and experimental groups, as well as econometric modeling of the effect of trade policy on the agricultural sector. Models for forecasting market trends, databases used, and software

tools are presented. Both the direct economic impact and the structural changes that trade policy generates in agricultural production, investment, and regional development are taken into account.

The chapter draws key conclusions about the influence of trade policy implemented within the EU's Common Agricultural Policy on Bulgarian agricultural trade. The analysis shows that this policy plays a significant role in shaping sectoral trends and has a direct impact both on the structure of agricultural exports and imports and on the overall competitiveness of Bulgarian agricultural producers. EU trade policy provides certain advantages related to access to the single European market, as well as to the markets of third countries with which the EU has concluded trade agreements. For Bulgarian producers, this means broader channels for product realization, opportunities to increase export volumes, and diversification of market orientation. At the same time, however, a number of challenges emerge, related to the need for rapid and flexible adaptation to international competition requirements, higher standards for quality, sustainability, and safety, as well as the complexity of customs and non-tariff regimes.

It is particularly important to note that the effects of trade policy are not evenly distributed across different agricultural sub-sectors. While some sectors – such as cereals and oilseeds – demonstrate relatively high integration into international trade flows and show the capacity to meet external requirements, others – such as livestock, fruit and vegetable production, and small family farms – face more serious barriers. These include limited technological capacity, difficult access to investment, weak producer organizations, and insufficient knowledge of the specific regulations in partner countries. In this context, it becomes clear that the ability of the Bulgarian agricultural sector to fully benefit from the opportunities offered by EU trade policy depends largely on its internal preparedness. This includes investments in modernization and productivity improvement, as well as the development of skills for standardization, certification, marketing, and building trade partnerships.

The conclusions of the chapter emphasize the need for targeted policies and support measures aimed at strengthening the competitive advantages of Bulgarian producers. This can be achieved through more active participation in export-oriented initiatives, improving cooperative structures, facilitating access to market information and consulting services, as well as closer coordination between the state, industry organizations, and farmers themselves. The chapter not only identifies the main directions of the CAP trade policy's impact on Bulgarian agricultural trade but also lays the foundation for formulating concrete recommendations. These aim to increase the effectiveness of Bulgaria's participation in European and global agricultural

markets through better institutional support, strategic planning, and adaptation to the dynamically changing international environment.

CONCLUSION

The dissertation presents the main results of the theoretical and empirical research conducted in the framework of analyzing the impact of the European Union's Common Agricultural Policy on the Bulgarian agricultural sector. The findings from the three main chapters are systematized, outlining an overall evaluation of the effectiveness, sustainability, and challenges in the implementation of the policy under Bulgarian conditions. The study confirms that the CAP continues to be one of the most significant financial and strategic instruments for the development of agriculture in EU Member States. In the theoretical framework developed in the first chapter, it is shown that the policy has evolved from a tool for ensuring food security into a mechanism aimed at sustainable development, environmental protection, and social cohesion. The main principles and objectives of the CAP are identified, as well as the structural organization of its funding through its two main pillars: direct payments and rural development. In the second chapter, an empirical assessment of the CAP's impact on the Bulgarian agricultural sector is carried out. The analysis confirms the positive role of the provided funding in increasing productivity, profitability, and competitiveness in agriculture. Econometric and multi-criteria models demonstrate that, although the results are not uniform across all regions and sub-sectors, the policy has significantly contributed to stabilizing the sector and retaining the population in rural areas. Socio-economic effects are also evident, with improvements in employment, infrastructure, and local economic activity in several municipalities.

The third chapter deepens the analysis by evaluating the CAP's trade policy and its consequences for Bulgaria's foreign trade in agricultural products. It is established that after EU accession, Bulgarian producers gained expanded access to the Union's internal market and increased their exports, especially in sectors with comparative advantages. At the same time, trade policy also imposes certain constraints related to competition from third countries, quality standards, and adaptation to evolving regulations. Among the key conclusions of the dissertation is the finding that the CAP's impact on the Bulgarian agricultural sector is multidimensional, encompassing economic, social, and environmental aspects. Financial support has facilitated production modernization, technological renewal, and innovation

transfer. Nevertheless, there are also a number of challenges, related to administrative burdens, uneven absorption of funds, regional imbalances, and dependence on European subsidies.

The limitations of the analysis, including the absence of complete data for 2023 and the exclusion of external factors such as the refugee crisis resulting from the war in Ukraine, set certain boundaries on the comprehensiveness of the conclusions but do not alter the main finding of the positive effect of the CAP on sector development.

In conclusion, the Common Agricultural Policy of the European Union plays a key role in the economic transformation of Bulgarian agriculture after the country's accession to the EU. The CAP has become a major source of financial resources, regulatory guidelines, and strategic frameworks directing the sector toward modernization, integration into the European market, and the adoption of good agricultural practices. Over the years, the policy has significantly influenced investment activity, structural restructuring, technological renewal, and the greening of agricultural production. Despite the progress made, however, the CAP's impact on Bulgarian agriculture is neither unequivocal in its results nor fully realized in terms of its potential. In practice, both positive effects – such as increased access to funding, incentives for the adoption of environmentally friendly practices, and support for young farmers – and limitations, such as weak administrative coordination, insufficient transparency in implementation, and lack of a long-term vision for sectoral development, are observed.

One of the main criticisms of CAP implementation in Bulgaria concerns the way funds reach final beneficiaries. There is a persistent trend of resource concentration in the hands of larger agricultural holdings and agribusiness structures, while small and medium-sized producers – the backbone of rural communities and often custodians of local traditions and agrobiodiversity – face serious difficulties in accessing support. This highlights the need for a targeted policy balancing efficiency and fairness – through promoting cooperation, providing technical assistance, and reducing administrative barriers for smaller participants in the system.

Another significant issue is the lack of sufficient coordination between national institutions responsible for CAP implementation. The frequent fragmentation of responsibilities among ministries, agencies, and local authorities leads to duplication of functions, procedural delays, and low resource management efficiency. Improving administrative capacity, as well as introducing more transparent mechanisms for evaluation and monitoring, are crucial steps toward building a functioning and results-oriented agricultural policy system.

Sustainability also deserves special attention. The European Green Deal and the new priorities within the CAP strategic plans require the reorientation of Bulgarian agriculture toward models that combine economic viability with the preservation of natural resources, reduction of the

carbon footprint, and protection of biodiversity. In this sense, innovations – both technological and organizational – must be at the center of national agricultural policy. Support for sustainable practices, digitalization, precision agriculture, short supply chains, and the bioeconomy are areas that are still underdeveloped in Bulgaria but hold serious potential for enhancing sectoral competitiveness.

The dissertation places this challenge at the core of its research focus – how to achieve more effective implementation of CAP instruments in order to build a sustainable and fair model of agricultural development in Bulgaria. The analysis outlines the main structural, institutional, and market factors that influence policy effectiveness and proposes a framework for evaluating specific measures – both in terms of economic outcomes and social and environmental impacts. The proposed approach opens opportunities for future research in several directions: first, a detailed evaluation of the effectiveness of individual interventions from the First and Second Pillars of the CAP; second, an analysis of regional disparities in the absorption of European funds and their causes; third, a study of best practices from other Member States and their applicability to Bulgarian conditions; and fourth, an exploration of prospects for integrating innovative tools for risk management, market organization, and climate adaptation.

In conclusion, while the CAP undoubtedly plays an important role in transforming Bulgarian agriculture, its full potential has yet to be realized. Achieving greater effectiveness requires a combination of strategic vision, operational coordination, and policies oriented toward the real needs of agricultural producers. Only through improved synergy between the European framework and national reality can a sustainable, competitive, and socially responsible agriculture be created, capable of meeting the challenges of the 21st century.

IV. REVIEW OF THE CONTRIBUTIONS IN THE DISSERTATION

- 1.** The dissertation develops a methodological framework that combines an econometric model, multi-criteria analysis, comparative analysis, and an index-based approach. This combination enables the assessment of the economic, social, and environmental effects of the CAP in their interrelation, thus advancing beyond the traditional one-dimensional approach in the literature.
- 2.** Through comparative analysis between Bulgaria and countries with similar agricultural characteristics (Romania, Lithuania), both similarities and differences in the effectiveness of CAP implementation have been identified. This allows for the extraction of specific national features that influence the absorption and outcomes of European funding. The comparative contribution provides a foundation for formulating more adequate national strategies within the broader European framework.
- 3.** The dissertation offers an in-depth empirical review of the dynamics of Bulgaria's agricultural trade balance and its relationship with CAP implementation. Trends in the import and export of agricultural products are traced, and the impact on the competitiveness of Bulgarian producers is evaluated. This contribution enables a better understanding of the country's integration into the single European market.
- 4.** Based on the empirical analysis, practically oriented recommendations are proposed for more effective targeting of financial resources. These include prioritizing high value-added sectors, encouraging investments in innovation and sustainable practices, strengthening administrative capacity, and improving control mechanisms. These recommendations have potential applicability in the process of shaping national strategies and policies within the CAP framework.

V. LIST OF PUBLICATIONS

- Konakchiyska, N. “The New Challenges in the Common Agricultural Policy of the EU for the Period 2021–2027.” Proceedings of the Twentieth International Scientific Conference “*Bulgaria’s Membership in the European Union: Fourteen Years Later.*” University of National and World Economy, Faculty of International Economics and Politics, Department of International Economic Relations and Business. Held on October 15, 2021.
- Kanchev, N. “A Contemporary Review of Theories of International Economic Integration with a Focus on Theories Relevant to the Current State of the EU’s CAP.” Proceedings of the Fourth Scientific Conference “*Economy, Society and Human Resources in the Challenge of Time.*” University of National and World Economy, General Economics Faculty. Held on April 24, 2024.
- Kanchev, N. “Comparative Analysis of Methodologies for Assessing the Economic Effects of CAP Formation on Agricultural Sectors in Other EU Member States.” Proceedings of the Eleventh International Scientific Conference “*The Contemporary World – Achievements, Risks, Innovations.*” University of National and World Economy and Regional Library “Lyuben Karavelov,” Ruse. Held on April 23–25, 2024.
- Kanchev, N. “The EU’s Trade Policy in a Period of Economic Change: Impact on Bulgarian Agriculture.” Proceedings of the Twenty-Third International Scientific Conference “*Bulgaria’s Membership in the European Union: Seventeen Years Later.*” University of National and World Economy, Faculty of International Economics and Politics, Department of International Economic Relations and Business. Held on October 17, 2024.
- Kanchev, N. “The EU’s Common Agricultural Policy in Bulgaria: Challenges and Opportunities for Modern Governance.” Proceedings of the National Scientific Conference “*Rediscovering the State. The Entrepreneurial Model of Governance: 30 Years Later.*” University of National and World Economy, Department of Public Administration. Held on October 24, 2024.
- Kanchev, N. “The Common Agricultural Policy 2023–2027: Strategic Approaches for Sustainable Development and Social Integration in Bulgaria.” Proceedings of the Twelfth International Scientific Conference “*The Contemporary World – Achievements, Risks, Innovations.*” University of National and World Economy and Regional Library “Lyuben Karavelov,” Ruse. Held on April 9–11, 2025.
- Kanchev, N. “Socio-Economic Effects of the CAP on Agricultural Communities in Bulgaria.” Proceedings of the Scientific Conference Dedicated to the 50th Anniversary of the Department of Economic Sociology. University of National and World Economy, General Economics Faculty, Department of Economic Sociology. Held on April 29, 2025.
- Kanchev, N. “What 2025 Holds for the CAP and Bulgaria: Changes, Challenges, and Prospects.” *Agrocompass*, Issue 1, pp. 23–25, January 2025.
- Kanchev, N. “Is There a Future for Young Farmers in Bulgaria?” *Agrocompass*, Issue 1, pp. 32–35, January 2025.

VI. DECLARATION OF ORIGINALITY

I hereby declare that the present dissertation is entirely my own work and that no external publications or works have been used in its development in violation of their authors' copyright.